

О. О. Розум,

аспірант, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Київська обл., Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-5256-4114>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.20.218

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПЕРСПЕКТИВНІ ПРАКТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

O. Rozum,

Postgraduate student, State University of Taxation, Irpin, Kyiv region, Ukraine

FOREIGN EXPERIENCE IN ECONOMIC STIMULUS FOR POST-WAR DEVELOPMENT
OF SMALL BUSINESS ENTITIES: PROSPECTIVE PRACTICES FOR UKRAINE

Стаття присвячена аналізу зарубіжних практик стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва в післявоєнний період на прикладі таких країн, як Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія та Балканські країни. Дослідження зосереджується на фінансових механізмах підтримки, податкових заходах, інвестиціях в інфраструктуру, регуляторних реформах та освітніх програмах, які були впроваджені для відновлення економіки після Другої світової війни та конфліктів на Балканах. Основна увага приділяється ролі малого бізнесу у відновленні економічної активності, створенні робочих місць та розвитку інноваційних підходів.

Стаття також розглядає можливість застосування зарубіжного досвіду для післявоєнного відновлення України, пропонуючи конкретні рекомендації щодо впровадження програм пільгового кредитування, податкових пільг, інституційної підтримки, інфраструктурних інвестицій та освітніх ініціатив для розвитку підприємницьких навичок. Використання цього досвіду може стати ключовим фактором для успішного розвитку малого бізнесу в Україні після військового конфлікту.

Дослідження ґрунтується на аналізі фінансових інструментів, програм модернізації, податкових реформ та міжнародної підтримки, зокрема через програми на зразок Плану Маршалла та ініціативи ЄБРР для Балканських країн. Результати показують, що комплексний підхід, який включає поєднання фінансової, інституційної та освітньої підтримки, є критично важливим для забезпечення стійкого розвитку малого бізнесу в умовах відновлення економіки після війни.

The article is dedicated to a detailed analysis of the practices of supporting and stimulating small business development in the post-war period in various countries, including Germany, the United Kingdom, France, Japan, and the Balkan countries. The main focus is on the study of financial mechanisms, tax incentives, infrastructure investments, regulatory reforms, and educational initiatives, which played a crucial role in the economic recovery of these countries after significant socio-economic disruptions.

In particular, the article examines Germany's experience, which implemented concessional lending through the German Reconstruction Bank (KfW), and the United Kingdom, where special microcredit programs such as the "Small Industries Scheme" were applied, as well as tax benefits for new businesses. France emphasized concessional loans through the Bank for Industrial Development and tax incentives for enterprises that invested in modernization, while Japan promoted the development of small businesses through specialized institutions such as the Japan Development Bank (JDB) and the Japan Small and Medium Enterprise Agency (SME Agency). The Balkan countries, receiving support from the EBRD and other international institutions, implemented comprehensive programs for infrastructure recovery and support for small businesses.

The article pays special attention to analyzing the possibilities of applying international experience for the post-war recovery of small businesses in Ukraine. The article offers a set of recommendations, including the introduction of concessional loans for enterprises modernizing their facilities, tax benefits for investments in affected regions, the creation of regional small business support agencies, as well as professional training programs for entrepreneurs. In addition, the article emphasizes the importance of international financial support and cooperation with institutions such as the EBRD to ensure sustainable economic development.

The scientific novelty lies in the integration of the experiences of several countries and their adaptation to the current challenges of Ukraine. The conclusions of the article indicate that sustainable development of small businesses after military conflicts is possible with a comprehensive approach that combines financial, regulatory, and educational support, as well as institutional assistance.

Ключові слова: післявоєнний розвиток, суб'єкти малого підприємництва, фінансова підтримка, податкові пільги, інфраструктурні інвестиції, підприємницька освіта, стимулювання, регуляторні реформи.

Key words: post-war development, small business entities, financial support, tax incentives, infrastructure investments, entrepreneurial education, stimulation, regulatory reforms.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

З початком повномасштабної війни Україна стикнулася з глибокою соціально-економічною кризою, що виявилася в значних руйнуваннях інфраструктури, втратах робочих місць, масовій міграції населення, економічному спаді та загостренні соціальних проблем. Основними викликами для відновлення економічної активності стали руйнування ключових секторів та втрата можливостей для функціонування малого підприємництва, яке зазвичай виконує роль основного двигуна економіки. Суб'єкти малого підприємництва, через відсутність доступу до фінансування та інфраструктурну деградацію, зазнали особливо серйозних втрат. У такій ситуації нагальною є необхідність вивчення зарубіжного досвіду країн, які також проходили через військові конфлікти, для розробки ефективних стратегій економічного відновлення та відбудови України.

З огляду на історичні приклади Німеччини, Великої Британії, Франції, Японії та Балканських країн, стає очевидним, що підтримка суб'єктів малого підприємництва через фінансові механізми, податкові пільги, інфраструктурні інвестиції, регуляторні реформи та освітні ініціативи відіграє ключову роль у відновленні економіки. Багато з цих країн після військових конфліктів змогли успішно відновити економічну активність завдяки комплексному підходу до стимулювання малого бізне-

су. Їхні стратегії можуть слугувати моделями для України, яка наразі переживає складний період економічної трансформації та відбудови.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Післявоєнні ініціативи в країнах Європи щодо сприяння розвитку малого бізнесу як основного елемента економічного відновлення були розглянуті у працях іноземних науковців, зокрема, План Маршала — Hogan M.J. [1], питання підтримки та розвитку малого бізнесу — Erhard L. [2], Herr H. [3] та багато інших. Можливості застосування світового досвіду у післявоєнному відновленні економіки країни розглянуто колективом науковців Інституту економіки та прогнозування НАН України у міжнародній монографії "Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи" [4]. Також над цією проблемою працюють такі вчені як Дука А., Старченко Г., Василюк Н., Іванов С. та інші. Разом з тим, питання застосування зарубіжних практик щодо підтримки та стимулювання економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва у післявоєнний період в Україні практично не досліджене.

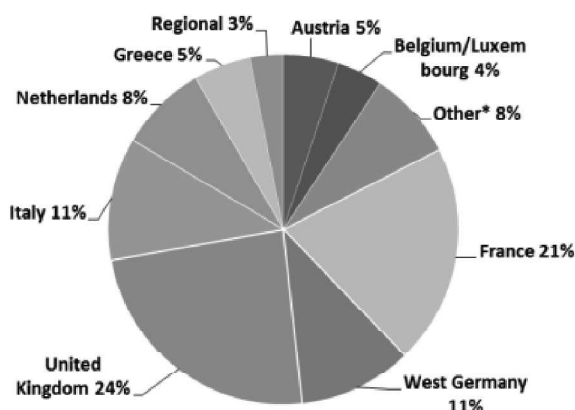
ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Важливим науковим та практичним завданням є дослідження зарубіжного досвіду відновлення економіки після військових конфліктів. Зокрема, на прикладі країн,

Таблиця 1. Одержувачі Програми відновлення Європи:

Країна	Поточні млн дол.
Австрія	677,8
Бельгія/Люксембург	559,3
Данія	273,0
Франція	2713,6
Греція	706,7
Ісландія	29,3
Ірландія	147,5
Італія	1508,8
Нідерланди	1083,5
Норвегія	255,3
Португалія	51,2
Швеція	107,3
Туреччина	225,1
Велика Британія	3189,8
Західна Німеччина	1390,6
Регіональний	407,0
РАЗОМ	13325,8

Джерело: [6].

**Рис. 1. Відсоток асигнувань в країни**

Джерело: [6].

що успішно відновили свою економіку після війни, таких як Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія та Балканські країни, можна виділити важливі механізми підтримки малого бізнесу, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Після Другої світової війни Європа зіткнулася з масштабними економічними проблемами, включаючи руйнування інфраструктури, нестачу ресурсів та гострий дефіцит робочих місць. Зокрема, у Німеччині інфраструктура була практично знищена, а промислове виробництво впало на 50% порівняно з довоєнним рівнем [1]. Це змусило уряди європейських країн вжити заходів для швидкого відновлення економіки. Одним із ключових елементів цього відновлення стало стимулювання розвитку малого підприємництва, який забезпечив створення робочих місць, підтримку економічної активності та відновлення ринкових відносин.

Для відновлення економічної активності та стабілізації фінансової системи було необхідно впровадити комплексні економічні реформи, серед яких стимулювання малого підприємництва відіграло важливу роль.

План Маршалла, офіційно відомий як Європейська програма відновлення (ERP), був американською ініціативою для допомоги у відновленні Європи після Другої світової війни. Він діяв з 1948 до 1952 року і охоплював 16 європейських країн, які брали участь у програмі відновлення. До них належали: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Греція, Ірландія, Італія, Ісландія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Туреччина, Франція, Швеція, Швейцарія [5].

Перелік країн-реципієнтів дає оцінку отриманих на той час сум на основі даних Агентства США з міжнародного розвитку подано у таблиці 1.

Згідно з цією оцінкою, найбільшими отримувачами допомоги за планом Маршалла були Велика Британія (24% від загальної кількості окремих країн), Франція (21%), Західна Німеччина (11%), Італія (12%) та Нідерланди (8%). (рис. 1).

План Маршалла передбачав широке використання фінансових інструментів для підтримки малого бізнесу. Одним із ключових механізмів було надання дешевих кредитів та грантів для малих підприємств. Ці кошти використовувалися для придбання обладнання, відновлення інфраструктури та впровадження інноваційних технологій. За даними американських дослідників, в рамках ERP суб'єкти малого підприємництва отримали понад 20% від загального обсягу фінансування, що сприяло їх швидкому зростанню та розвитку [1].

Для стимулювання малого підприємництва уряди країн-учасниць Плану Маршалла запровадили податкові пільги та регуляторні зміни, що полегшували ведення бізнесу. Зокрема, було знижено ставки податків на прибуток для малих підприємств, спрощено процедури ліцензування та реєстрації нових бізнесів. Це дозволило підприємцям швидко адаптуватися до нових економічних умов та активно розвивати свій бізнес.

Важливим аспектом Плану Маршалла були інвестиції в розвиток інфраструктури та освіти. Відновлення транспортної та комунікаційної інфраструктури сприяло покращенню логістики та забезпеченню стабільних поставок ресурсів для малого бізнесу. Крім того, були запроваджені освітні програми, спрямовані на підвищення кваліфікації підприємців та їхніх працівників, що сприяло зростанню продуктивності та ефективності.

План Маршалла став визначним прикладом ефективного стимулювання малого підприємництва в умовах післявоєнної кризи. Завдяки комплексним фінансовим інструментам, податковим стимулам, інвестиціям в інфраструктуру та освіту, а також заохоченню до інновацій, малий бізнес зміг не лише відновити свої позиції, але й стати рушійною силою економічного зростання. Досвід Плану Маршалла показав, що підтримка малого підприємництва є ключовим елементом стійкого економічного відновлення та розвитку.

Крім Плану Маршалла, економічний успіх Німеччини після війни значною мірою був пов'язаний із реформами, які впроваджував міністр економіки Людвіг Ерхард. Реформа 1948 року, відома як "економічне чудо" (Wirtschaftswunder), створила умови для розвитку ринкової економіки через дерегуляцію цін, запровадження нової валюти та стимулювання конкуренції [2]. Скасування контролю над цінами дозволило підприємцям

самостійно встановлювати ціни на товари і послуги, що сприяло відновленню ринку.

Мале підприємництво особливо виграло від цієї реформи, оскільки створилися сприятливі умови для швидкої адаптації до ринкових змін. Вільне ціноутворення стимулювало підприємницьку активність, що дало поштовх розвитку нових підприємств у таких галузях, як торгівля, харчова промисловість та ремесла.

У 1949 році було створено Німецький державний банк реконструкції (Kreditanstalt für Wiederaufbau, KfW), який став основним джерелом кредитування для малого підприємництва. Банк надавав пільгові кредити під низькі відсоткові ставки для підприємств, які відновлювали виробничі процеси або запускали нові проекти. Цей інструмент був вирішальним для стимулювання інвестицій в малий бізнес і сприяв його швидкому розвитку [7].

Для забезпечення стабільної підтримки малого бізнесу в Німеччині було також створено низку інституцій, які відповідали за фінансову, консультативну та освітню допомогу підприємцям. Однією з таких інституцій стали промислово-торгові палати (Industrie- und Handelskammern, ІНК), які виконували функції інформаційної підтримки для підприємців, забезпечуючи їх інформацією про ринки, юридичні вимоги та можливості фінансування [8].

Також велика увага приділялася розвитку ремісничих палат (Handwerkskammern), які підтримували розвиток малих підприємств у галузі ремесел та виробництва. Ці палати не лише забезпечували інформаційну підтримку, але й організовували навчальні програми для підвищення кваліфікації працівників та підприємців [3].

Німеччина також використовувала податкові стимули для стимулювання суб'єктів малого підприємництва. Серед заходів були податкові знижки для нових підприємств, пільги на інвестиції в основні засоби та спрощення податкового адміністрування для малих підприємств. Це сприяло зменшенню фінансового навантаження на підприємців та полегшило умови для започаткування бізнесу.

Великобританія після Другої світової війни стикнулася з масштабними економічними викликами, зокрема відновленням національної економіки, реінтеграцією військовослужбовців та подоланням наслідків руйнувань. Мале підприємництво був ключовим елементом цього процесу, і уряд Великобританії запровадив низку заходів для його стимулювання, які були спрямовані на підтримку підприємництва, сприяння розвитку нових підприємств і відновлення економічної стабільності.

Серед основних фінансових інструментів підтримки малого підприємництва у післявоєнній Великобританії були державні кредити та гранти та програми відновлення капіталу.

Так, після війни уряд Великобританії створив низку програм для фінансування малого бізнесу. Важливою програмою була Small Industries Scheme, яка забезпечувала державне фінансування для новостворених і розширюваних малих підприємств [3]. Ця схема надавала позики та гранти для модернізації виробництва та підтримки зайнятості. Відповідно до Distribution of Industry Act 1945, було впроваджено спеціальні заходи для надання підприємствам капіталу для відновлення

діяльності в регіонах, які найбільше постраждали від війни [9].

Водночас Уряд Великобританії запровадив низку податкових стимулів для малого бізнесу. Одним із прикладів є Finance Act 1947, який передбачав зниження податків для нових підприємств у регіонах, де було найважче відновити економічну діяльність [9]. Це сприяло залученню інвестицій та розвитку бізнесу.

Крім того у Великобританії була реалізована регуляторна підтримка, в тому числі щодо спрощення умов ведення бізнесу. Зокрема, було впроваджено спрощення процедур реєстрації та ліцензування для нових підприємств через Companies Act 1948, що дало змогу підприємствам швидше розпочинати свою діяльність [10].

Не менш важливе значення мав розвиток регіональної інфраструктури, шляхом стимулювання інвестицій у цю сферу, особливо у транспортну та комунальну. Інвестиції в інфраструктуру здійснювалися відповідно до New Towns Act 1946, який передбачав будівництво нових міст і розвиток інфраструктури в зруйнованих війною регіонах [10].

Наступним напрямком підтримки малого підприємництва було впровадження Урядом Великобританії спеціальних програм навчання та професійної підготовки для підприємців та працівників, які мали на меті підвищити їхні навички та знання. Так, Further Education and Training Act 1947 забезпечував фінансування для навчальних програм, що допомагали малому бізнесу адаптуватися до нових економічних умов [10].

Ще одним напрямком стимулювання розвитку суб'єктів малого бізнесу було впровадження інноваційних грантів та програм, які були спрямовані на фінансування розвитку нових технологій і методів виробництва. Урядова програма Development of Inventions Act 1948 створила фонди для підтримки науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які могли бути впроваджені в малому бізнесі [10].

Отже, післявоєнні заходи стимулювання малого бізнесу у Великобританії стали основою для відновлення та модернізації національної економіки. Урядові програми фінансової підтримки, податкових пільг, інвестицій у інфраструктуру та освіти забезпечили стабільне відновлення економіки та сприяли розвитку підприємництва. Ці заходи, підкріплені відповідними законодавчими актами, стали успішним прикладом державної політики, спрямованої на підтримку малого підприємництва в умовах економічної кризи.

У Франції Урядом було розроблено низку програм та механізмів для підтримки малого підприємництва, що стали основою економічної відбудови країни. Однією з найважливіших програм, яка сприяла відновленню економіки Франції, був Національний план модернізації та реекспорту (Plan de Modernisation et d'Équipement) (1947–1952 pp.) [11]. Ця програма зосереджувалася на інвестиціях у стратегічні галузі економіки, включаючи малий та середній бізнес (МСБ). У рамках цієї програми суб'єкти малого підприємництва отримували пільгові кредити для модернізації своїх виробничих потужностей і придбання нового обладнання. Фінансування надавалося через спеціальні фонди, створені урядом Франції за підтримки Плану Маршалла. Малий бізнес також мав доступ до програм технічної допомоги та

консультування, що допомагало покращити ефективність і продуктивність. За даними Міністерства фінансів Франції, надання кредитів малим підприємствам було пріоритетним напрямом використання коштів Плану Маршалла. Багато малих підприємств, особливо таких секторів як текстильна, харчова та ремісничка промисловість, змогли використати ці кредити для відновлення виробничих потужностей та експорту продукції, що сприяло загальному економічному зростанню.

Після війни уряд Франції створив спеціальні банки розвитку, метою яких було надання фінансової підтримки малому бізнесу. Зокрема, у 1949 році було засновано Банк індустріального розвитку (Banque de Developpement Industriel), який надавав кредити під низькі відсоткові ставки малим та середнім підприємствам для розширення та модернізації виробництва. Цей банк працював за моделлю фінансування малого бізнесу через пільгові кредити та гранти, які сприяли відновленню промислових і ремісничих підприємств. За період з 1949 по 1955 рік Банк індустріального розвитку надав понад 10 000 кредитів малим підприємствам у різних секторах економіки [12].

У післявоєнний період для малого бізнесу Франції були впроваджені знижені податкові ставки на прибуток, особливо для тих підприємств, які здійснювали інвестиції у відновлення або модернізацію виробничих потужностей. Податкові пільги також надавалися підприємствам, що займалися експортом продукції, що сприяло швидкому зростанню міжнародної торгівлі після війни. Ці податкові стимули допомагали знизити фінансове навантаження на підприємців, що дозволяло реінвестувати більшу частину прибутку в розвиток бізнесу [13].

Для підтримки малого бізнесу на місцевому рівні у Франції було створено регіональні агентства економічного розвитку (Agences Regionales de Developpement). Ці агентства надавали консультаційні послуги, фінансову допомогу та технічну підтримку підприємцям, допомагаючи їм орієнтуватися в складних умовах післявоєнної економіки [14]. Агентства економічного розвитку також організовували програми професійного навчання для підвищення кваліфікації працівників малого бізнесу, що підвищувало їхню конкурентоспроможність на ринку. Крім того, сприяли розвитку регіональної економіки, підтримуючи місцеві підприємства і створюючи нові робочі місця.

Ще одним із важливих механізмів підтримки малого підприємництва у Франції була програма професійного навчання для підприємців та працівників МСБ. Ці програми надавали можливість суб'єктам малого підприємництва вивчати нові технології, методи управління та ринкові стратегії, що підвищувало їхні шанси на успішне ведення бізнесу в конкурентних умовах післявоєнної економіки. Програми фінансувалися урядом і міжнародними організаціями, включаючи підтримку в рамках Плану Маршалла.

Отже, програми та механізми стимулювання суб'єктів малого підприємництва у повоєнній Франції відіграли вирішальну роль у відновленні економіки країни. За допомогою фінансової підтримки, податкових пільг, професійного навчання та створення спеціалізованих агентств економічного розвитку, малий бізнес отримав

необхідні інструменти для відновлення виробництва та створення нових робочих місць.

Таким чином, за офіційними даними, зростання ВВП європейських країн, які отримали допомогу, досягло 35% за період з 1948 по 1952 рік. Наприклад, у Західній Німеччині ВВП зріс на 50%, у Великобританії — на 15%, у Франції — на 25% [7]. Важливо зазначити, що ці показники були обумовлені не лише безпосереднім фінансовим стимулом, а й структурними реформами, які супроводжували інвестиції.

Після закінчення Другої світової війни Японія опинилася в стані глибокої економічної кризи. Інфраструктура країни була майже повністю зруйнована, промислове виробництво зменшилось на 50%, і багато підприємств припинили свою діяльність. В умовах економічної нестабільності, уряд Японії розробив низку програм та механізмів для стимулювання розвитку малого підприємництва, що відіграли вирішальну роль у відновленні країни. Ці заходи допомогли малому бізнесу стати важливою частиною економіки Японії, сприяючи її трансформації у світовий економічний центр.

Однією з перших і найважливіших програм підтримки малого підприємництва стало створення Японського банку розвитку (Japan Development Bank, JDB) у 1951 році. JDB надавав пільгові кредити для малого бізнесу, особливо у сферах виробництва та інноваційних технологій. Ці кредити були доступні під низькі відсоткові ставки, що дозволило підприємцям інвестувати у відновлення виробничих потужностей, модернізацію обладнання та розширення виробництва [15].

Японський банк розвитку працював у тісній співпраці з іншими державними фінансовими установами, що забезпечувало системну фінансову підтримку малих та середніх підприємств (МСБ). За даними Міністерства економіки, торгівлі та промисловості Японії, JDB відіграв ключову роль у стимулюванні розвитку малого підприємництва, особливо в регіонах, де економічне відновлення було більш повільним [16].

Уряд Японії також впровадив низку податкових пільг для малого бізнесу, що сприяло зниженню фінансового навантаження на підприємців. Підприємства, які реінвестували частину свого прибутку у модернізацію виробничих потужностей або створення нових робочих місць, могли скористатися значними податковими знижками.

Особливо ефективними були податкові пільги для підприємств, що займалися інноваційною діяльністю або працювали в експортноорієнтованих галузях. Це дозволило малим підприємствам не лише вижити в складних післявоєнних умовах, але й активно розвиватися та виходити на міжнародні ринки.

Для підтримки розвитку малого бізнесу уряд Японії запровадив програми професійної підготовки та технічної допомоги для підприємців. Ці програми фінансувалися державою і передбачали навчання підприємців новим методам управління, фінансового планування та виробничих технологій.

Уряд також створив центри технічної допомоги для малого підприємництва, де підприємці могли отримати консультації з питань маркетингу, розробки бізнес-планів та інноваційної діяльності. Впровадження таких програм дозволило підвищити продуктивність малих

підприємств та сприяло їхньому довгостроковому розвитку.

У 1948 році уряд Японії створив Японську організацію сприяння розвитку малого та середнього бізнесу (Japan Small and Medium Enterprise Agency, SME Agency), що забезпечила системну підтримку малого підприємництва на всіх етапах його розвитку. Організація відповідала за координацію всіх програм, спрямованих на розвиток МСБ, та надання фінансових, технічних і консультаційних послуг підприємцям.

Однією з головних функцій SME Agency було стимулювання інновацій у малому бізнесі. Організація активно підтримувала стартапи, що займалися розробкою нових технологій або продуктів, надаючи їм пільгові кредити та технічну підтримку. SME Agency також сприяла інтеграції малих підприємств у міжнародні ланцюги постачання, що дозволило їм швидше адаптуватися до глобальної економіки [17].

Хоча основна частина Плану Маршалла була спрямована на відновлення європейських країн, Японія також отримала міжнародну допомогу від США для відновлення своєї економіки. Значна частина цієї допомоги була використана для підтримки малого бізнесу, що включало надання фінансових ресурсів, технічної допомоги та консультаційних послуг для підприємців.

Американська допомога була спрямована на модернізацію японської промисловості, зокрема малих підприємств, які займалися виробництвом товарів для внутрішнього ринку та експорту. Ця підтримка сприяла зміцненню економічної бази Японії та підвищенню конкурентоспроможності її малого бізнесу на світовій арені.

В рамках регіональної політики стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва у віддалених та економічно слабких регіонах, уряд Японії впровадив низку регіональних програм, зокрема, програму індустріальної реконструкції програму розвитку сільських регіонів, програму регіональних інфраструктурних проєктів. Ці програми передбачали надання фінансової підтримки підприємцям, які відкривали бізнес у сільських регіонах або відновлювали виробництво після війни. Однією з ключових ініціатив була програма створення регіональних центрів підтримки малого бізнесу, які надавали технічну допомогу та консулювали підприємців щодо питань фінансування, управління та експорту. Такі програми сприяли регіональному розвитку та зменшили дисбаланс між різними частинами країни, стимулюючи економічне зростання у всіх регіонах.

Отже, повоєнна Японія досягла значного економічного успіху завдяки комплексним програмам стимулювання розвитку підприємництва. Завдяки ним, Японія змогла досягти вражаючого економічного зростання протягом кількох десятиліть після війни. ВВП країни зростав у середньому на 9% щороку протягом 1950-х і 1960-х років, і Японія стала однією з провідних економічних держав світу [16]. Фінансова підтримка, податкові пільги, програми професійного навчання та технічної допомоги забезпечили розвиток суб'єктів малого підприємництва, що стало основою для швидкого економічного зростання.

У кінці 20 століття такі країни, як Боснія і Герцеговина, Сербія та Хорватія, зазнали глибоких економічних потрясінь внаслідок Балканської кризи 1991—

2002 рр. Відновлення економічної стабільності було залежним від ефективної державної та міжнародної підтримки бізнесу. Основними викликами для суб'єктів малого підприємництва після конфлікту для цих країн були: доступ до інфраструктури; нестача кваліфікованої робочої сили; низька довіра до державних інституцій.

Розглянемо основні стратегії стимулювання економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва в цих країнах. Оскільки ключовим елементом стимулювання малого підприємництва є доступ до фінансування, відповідно була впроваджена програма "Western Balkans Enterprise Development and Innovation Facility" (WB EDIF), ініційовані Європейською комісією, яка надала мікрофінансування та кредити малим підприємствам для їх розвитку та розширення [18, 19]. WB EDIF спрямовувала значні кошти на фінансування стартапів та підприємців, сприяючи відновленню економіки через малий бізнес.

Розвиток інфраструктури забезпечувався через міжнародні організації, фінансували значні інфраструктурні проєкти, що мали безпосередній вплив на бізнес-середовище. Програма Європейського інвестиційного банку (EIB) "Balkans Investment Framework" допомагала країнам Балканського регіону з відновленням основних об'єктів інфраструктури, необхідних для розвитку бізнесу [20].

Для стимулювання розвитку малого підприємництва були впроваджені нові освітні програми та тренінги для підприємців, які реалізувалися завдяки інвестиціям міжнародних організацій. Наприклад, програма ЄБРР "Advice for Small Businesses" забезпечувала консультаційну підтримку малим підприємствам на Балканах, сприяючи підвищенню їх конкурентоспроможності та ефективності управління бізнесом [21].

Важливу роль відіграли державні реформи, спрямовані на створення сприятливого бізнес-середовища. Уряд Боснії і Герцеговини за підтримки Світового банку впровадив програму "Competitiveness and Innovation Support Project", яка мала на меті спрощення процедур реєстрації та ліцензування бізнесу [22].

Отже, економічний розвиток малого бізнесу після війни на Балканах був важливим фактором для стабілізації регіону та забезпечення зайнятості. Міжнародні фінансові інституції, такі як ЄБРР, Світовий банк та Європейська комісія, відіграли ключову роль у відновленні економіки через надання фінансування, розвиток інфраструктури та підтримку державних реформ. Відновлення розпочалося в цих країнах розпочалося у 2004 році, зростання ВВП складало в середньому на рівні 5—6% у більшості країн. Подальше зростання малого підприємництва на Балканах можливе за умови продовження реформ і інтеграції у глобальні ринки, а також через підтримку підприємництва на рівні міжнародних організацій.

Узагальнимо зарубіжні практики післявоєнного стимулювання економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва з метою їх перспективного впровадження в Україні у таблиці 2.

Більшість зарубіжних практик, спрямованих на підтримку та розвиток малого бізнесу після війни, вже знайшли своє відображення в Плані відновлення Украї-

Таблиця 2. Зарубіжні практики підтримки та післявоєнного стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва та рекомендації для України

Напрямок	Зарубіжні практики підтримки та післявоєнного стимулювання розвитку малого підприємництва	Заходи, які впроваджені в Україні	Заходи, які рекомендується впровадити в Україні
Фінансування та кредити	1. Німеччина: Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) - пільгові кредити для малого бізнесу. 2. Велика Британія: «Small Industries Scheme» - державні кредити для малих підприємств. 3. Франція: Банк індустріального розвитку (Banque de Développement Industriel) - пільгові кредити для модернізації підприємств. 4. Японія: Японський банк розвитку (JDB) - пільгові кредити для малих підприємств у сферах виробництва та інновацій. 5. Балканські країни: «WB EDIF» - фінансування суб'єктів підприємництва через ЄБРР.	- впроваджено державні програми мікрокредитування для малого бізнесу; - доступні кредити в рамках ініціативи «5-7-9%»; - створено Фонд підтримки малого та середнього бізнесу.	- створити Національний план модернізації підприємств малого та середнього бізнесу; - запровадити спеціалізовані банки розвитку для надання кредитів малому бізнесу.
Податкові заходи	1. Німеччина: податкові пільги для малих підприємств, зниження податкового тиску. 2. Велика Британія: зниження податкового тиску на нові підприємства через «Finance Act 1947». 3. Франція: знижені ставки податку на прибуток для підприємств, що інвестують у модернізацію. 4. Японія: податкові пільги для інноваційних підприємств та експортерів. 5. Балканські країни: податкові пільги для нових підприємств.	- запроваджено податкові канікули для малого бізнесу на період війни.	- впровадити податкові стимули для регіонів; - надати знижені ставки для малих підприємств, що інвестують у розвиток.
Регуляторна підтримка	1. Німеччина: спрощення реєстрації бізнесу через реформу «Gewerberecht». 2. Велика Британія: спрощення регуляторних процедур через реформу Companies Act 1948. 3. Франція: регіональні агентства економічного розвитку для підтримки підприємств. 4. Японія: спрощення адміністрування для малих підприємств. 5. Балканські країни: державні реформи для розвитку малого бізнесу за підтримки міжнародних організацій.	- впроваджено спрощені процедури реєстрації бізнесу через портал «Дія»; - запроваджено спрощене ліцензування.	- зменшити бюрократичні бар'єри.
Інфраструктурні інвестиції	1. Німеччина: відновлення інфраструктури через інвестиції за підтримки держави. 2. Велика Британія: Інвестиції в інфраструктуру через «New Towns Act 1946». 3. Франція: національний план модернізації для підтримки малого підприємництва.. 4. Японія: регіональні програми підтримки малого бізнесу. 5. Балканські країни: інвестиції в інфраструктуру для створення сприятливих умов для малого підприємництва.	- розпочато інфраструктурні проекти для відновлення доріг та мостів.	- збільшити інвестиції в інфраструктуру постраждалих регіонів.
Підприємницька освіта	1. Німеччина: освітні програми через промислово-торгові палати. 2. Велика Британія: освітні програми для підприємців (Further Education and Training Act 1947). 3. Франція: програми професійного навчання для підприємців. 4. Японія: центри технічної допомоги для малих підприємств. 5. Балканські країни: консультаційні програми для підприємців від міжнародних організацій.	- розроблено освітні програми для ветеранів та ВПО у співпраці з міжнародними партнерами.	- розширити існуючі програми професійного навчання з акцентом на цифрові навички, інноваційні технології та управлінські компетенції; - створити регіональні навчальні центри, які будуть забезпечувати постійну підтримку та навчання для малого бізнесу.
Інноваційні гранти	1. Німеччина: гранти для підтримки інноваційних проектів підприємств через програми державної підтримки. 2. Велика Британія: гранти для підтримки інновацій через Development of Inventions Act 1948. 3. Франція: гранти для стартапів і інноваційних підприємств. 4. Японія: програми підтримки інноваційних стартапів. 5. Балканські країни: гранти для підтримки інноваційних проектів від міжнародних фондів.	- введено програму підтримки інноваційних стартапів.	- розширити фінансові інструменти для інноваційних проектів малого бізнесу. - створити національний фонд підтримки стартапів, який забезпечить фінансування молодих інноваційних компаній на ранніх етапах їхнього розвитку
Інституційна підтримка	1. Німеччина: створення інститутів підтримки малого бізнесу, місцеві агентства розвитку. 2. Велика Британія: агенції розвитку підприємництва для надання фінансової підтримки. 3. Японія: SME Agency для координації програм розвитку малого підприємництва. 4. Балканські країни: державні агентства для підтримки підприємництва, інкубатори та акселератори.	- створено державні агентства для підтримки підприємництва; - започатковано роботу інкубаторів і бізнес-акселераторів.	- створити агентства для підтримки малого бізнесу; - розширити надання фінансової, технічної та консультаційної підтримки підприємствам, сприяти їх інтеграції у міжнародні ринки.

ни [23]. Попри це, для максимального ефекту необхідна подальша адаптація та вдосконалення цих заходів з урахуванням специфіки українських умов і викликів, зокрема в умовах постійної підтримки міжнародних інституцій.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналіз методів стимулювання суб'єктів малого підприємництва в післявоєнний період у країнах Німеччина, Велика Британія, Франція, Японія та Балканських країнах демонструє, що комплексний підхід до відновлення економіки, включаючи фінансову підтримку, розвиток інфраструктури, освітні програми та державні реформи, є критично важливим для успішного відновлення малого бізнесу.

У Німеччині важливими елементами відновлення стали кредити від Німецького банку реконструкції (KfW) та програма Плану Маршалла, які забезпечили необхідні фінансові ресурси. Паралельно з цим, реформи Людвіга Ерхарда, що включали дерегуляцію та податкові пільги, сприяли швидкому розвитку підприємництва.

Велика Британія реалізувала державні кредити та гранти через програми, такі як "Small Industries Scheme", і зосередилася на відновленні регіональної інфраструктури, що стало важливим чинником для залучення нових підприємств. Зниження податкового навантаження для бізнесу в найпостраждаліших регіонах також відіграло значну роль.

У Франції програма Національного плану модернізації забезпечила пільгові кредити для малих підприємств, що дозволило їм модернізувати виробництво. Створення спеціальних банків розвитку дало змогу надавати цілеспрямовану фінансову підтримку, а регіональні агентства розвитку забезпечили доступ до консультативних послуг.

Японія, завдяки міжнародній допомозі та пільговим кредитам через Японський банк розвитку (JDB), зуміла швидко відновити інфраструктуру та підтримати малий бізнес. Програми професійної підготовки для підприємців, реалізовані через Японську організацію сприяння розвитку МСБ, суттєво підвищили їхню конкурентоспроможність.

Балканські країни використовували фінансування через "WB EDIF" від ЄБРР для відновлення об'єктів інфраструктури, а спрощення регуляторного середовища підвищило доступність для нових підприємств.

Відповідно до отриманих даних, Україні рекомендується запровадити комплексну програму підтримки малого бізнесу, що включає створення спеціалізованого банку для надання пільгових кредитів, розробку Національного плану модернізації та розвитку, залучення міжнародних фінансових ресурсів, а також реалізацію освітніх програм для підприємців. Застосування цих методів на основі досвіду інших країн може стати ключовим чинником для успішного відновлення та розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні після війни.

Література:

1. Hogan, M.J. *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947—1952*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

2. Erhard, L. *Prosperity Through Competition*. London: Thames and Hudson, 1958. Print.

3. Herr, H. *The Role of Small and Medium-sized Enterprises in Development What Can be Learned from the German Experience?* URL: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/14056.pdf> (Дата звернення 28.08.2024).

4. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова — д.е.н. В.В.Небрат]; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". К., 2023. 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf> (Дата звернення 15.09.2024).

5. План Маршалла. URL: <https://www.marshall-foundation.org/> (Дата звернення 15.09.2024).

6. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance. URL: <https://www.everycrsreport.com/reports/R45079.html> (Дата звернення 16.09.2024).

7. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Farazmand, A. Springer eBooks, 2018.

8. Industrie— und Handelskammer Bodensee-Oberschwaben. URL: <https://www.ihk.de/> (Дата звернення 15.09.2024).

9. UK Ministry of Finance. (1950). *Tax Incentives for Small Businesses in the Post-War Period*. URL: <https://www.gov.uk> (Дата звернення 30.08.2024).

10. UK legislation. URL: <https://www.legislation.gov.uk/> (Дата звернення 28.08.2024).

11. Le premier Plan de modernisation et d'equipement. URL: <https://www.strategie.gouv.fr/actualites/premier-plan-de-modernisation-dequipement> (Дата звернення 31.08.2024).

12. Badouin R., Monde R.T. *les banques de developpement en afrique noire Francophone*. Vol. 6, No. 21 (Janvier-mars 1965), pp. 265—271.

13. Le ministre de l'Economie et des Finances a promis la France. URL: <https://www.economie.gouv.fr/> (Дата звернення 15.09.2024).

14. Agences Regionales de Developpement. (1952). *Programme de Developpement Economique Regional*. URL: <https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr> (Дата звернення 29.08.2024).

15. Japan Development Bank. URL: <https://www.dbj.jp/en/co/info/history/> (Дата звернення 17.09.2024).

16. METI Ministry of Economy, Trade and Industry. URL: <https://www.meti.go.jp/english/> (Дата звернення 29.08.2024).

17. Small and Medium Enterprise Agency. URL: https://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/ (Дата звернення 28.08.2024).

18. European Union and the Western Balkans. URL: <https://www.wbif.eu/wb-edif> (Дата звернення 28.08.2024).

19. Western Balkans Investment Framework. URL: <https://www.wbif.eu/> (Дата звернення 17.09.2024).

20. Small and Medium Enterprise (SME) World Bank Group review of small business activities 2001. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/6869314687-65624340/small-and-medium-enterprise-sme-world-bank-group-review-of-small-business-activities-2001> (Дата звернення 30.08.2024).

21. Development of Draft Small and Medium Enterprises Strategy. URL: <https://cep.org.rs/en/initiatives/development-of-draft-small-and-medium-enterprises-strategy> (Дата звернення 30.09.2024).

22. Instrument for pre-accession assistance (IPA II) 2014-2020. Bosnia and Herzegovina. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-02/ipa_2016_37889_7_bih_local_development_strategies.pdf (Дата звернення 30.09.2024).

23. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/> (Дата звернення 29.09.2024).

References:

1. Hogan, M.J. (1987), The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947—1952, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

2. Erhard, L. (1958), Prosperity Through Competition, Thames and Hudson, London, UK.

3. Herr, N. (2017), "The Role of Small and Medium-sized Enterprises in Development What Can be Learned from the German Experience?", available at: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/14056.pdf> (Accessed September 15, 2024).

4. Nebrat, V. V. (2023), Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyj dosvid ta ukrains'ki perspektyvy [Reconstruction for development: foreign experience and Ukrainian perspectives]; NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnouzu. NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine, available at: <http://ief.org.ua/vp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf> (Accessed August 28, 2024).

5. The George C. Marshall Foundation (2024), "The Marshall Plan", available at: <https://www.marshallfoundation.org/> (Accessed September 15, 2024).

6. EveryCRSReport (2024), "The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance", available at: <https://www.everycrsreport.com/reporc/R45079.html> (Accessed September 16, 2024).

7. Farazmand, A. (2018), Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. Springer eBooks, Berlin, Germany.

8. Industrie— und Handelskammer Bodensee-Oberschwaben (2024), <https://www.ihk.de/> (Accessed 15.09.2024).

9. UK Ministry of Finance (1950), "Tax Incentives for Small Businesses in the Post-War Period", available at: <https://www.gov.uk> (Accessed August 30, 2024).

10. UK legislation (2024), available at: <https://www.legislation.gov.uk/> (Accessed August 28, 2024).

11. Le premier Plan de modernisation et d'equipement (2024), available at: <https://www.strategie.gouv.fr/actualites/premier-plan-de-modernisation-dequipement> (Accessed August 31, 2024).

12. Robert, B. and Monde, R.T. (1965), "les bankues de developpement en afrikue noire Francophone", Revue Tiers Monde, Vol. 6, No. 21, pp. 265—271.

13. Le ministre de l'Economie et des Finances a promis la France (2024), available at: <https://www.economie.gouv.fr/> (Accessed September 15, 2024).

14. Agences Regionales de Developpement (1952), "Programme de Developpement Economique Regional", available at: <https://www.archives-nationales-culture.gouv.fr> (Accessed August 29, 2024).

15. Japan Development Bank (2024), available at: <https://www.dbj.jp/en/co/info/history/> (Accessed September 17, 2024).

16. METI Ministry of Economy, Trade and Industry (2024), available at: <https://www.meti.go.jp/english/> (Accessed August 29, 2024).

17. Small and Medium Enterprise Agency (2024), available at: https://www.chusho.meti.go.jp/sme_english/ (Accessed August 28, 2024).

18. European Union and the Western Balkans (2024), available at: <https://www.vbif.eu/vb-edif> (Accessed August 28, 2024).

19. Western Balkans Investment Framework (2024), available at: <https://www.vbif.eu/> (Accessed September 17, 2024).

20. World Bank Group (2001), "Small and Medium Enterprise (SME) World Bank Group review of small business activities", available at: <https://documentc.worldbank.org/en/publication/documentc-reporc/documentdetail/686931468765624340/small-and-medium-enterprise-sme-world-bank-group-review-of-small-business-activities-2001> (Accessed August 30, 2024).

21. European Policy Centre (2024), "Development of Draft Small and Medium Enterprises Strategy", available at: <https://cep.org.rs/en/initiatives/development-of-draft-small-and-medium-enterprises-strategy> (Accessed September 30, 2024).

22. European Commission (2014), "Instrument for pre-accession assistance (IPA II) 2014-2020. Bosnia and Herzegovina", available at: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-02/ipa_2016_37889_7_bih_local_development_strategies.pdf (Accessed September 30, 2024).

23. Ukraine Recovery Plan (2022), available at: <https://recovery.gov.ua/> (Accessed September 29, 2024).

Стаття надійшла до редакції 07.10.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663